

החלוקה על האפשרות לחזור ולתבוע חלקו, וכפי שיתבאר להלן, ולכן הפסיד את חלקו, ואין השני צריך להשתתף עמו.

ורב אסי אמר: נוטל רביע בקרקע, ורביע במעות. האח שהפסיד, יקבל רביע מחלק אחיו. כלומר, האח שבידו הקרקע נותן לאחיו שהפסיד רק רביע [ולא חצי חלקו] מהשדה שבידו, ואת הרביע הזה בידו ליתן לו בקרקע או במעות.

והגמרא מפרשת טעם מחלוקתם:

רב אמר בטלה מחלוקת, קסבר: האחין שחלקו כיורשים הוו. כלומר, גם לאחר חלוקתן, הרי הם כיורשים, שעל שניהם מוטל לפרוע את חוב אביהם, לכן יחזיר לו האח השני חצי מחלקו.⁽¹⁵⁾

ושמואל אמר ויתר, קסבר, האחין שחלקו כלקוחות הן. בחלוקתן הרי הן כלקוחות שקנו זה מזה, וכלוקח שלא באחריות, שאינו חוזר על המוכר כשגבו ממנו. לכן כשגבה בעל חוב מאח

אלא, מה שאמר רב אסי "כספים הרי הן כקרקע", הוא לעניין שני אחים שחלקו בקרקעות שהניח להם אביהם, ובא בעל חוב של אביהם, ונטל לפירעון את חלקו של אחד מהן,⁽¹⁴⁾ הדין הוא, שהאח השני משלם לאחיו חצי חלקו. ועל כך אמר רב אסי "כספים הרי הן כקרקע", כלומר, שיכול אח זה שעליו לתת חצי מחלקו, לתת זאת או בקרקע או לשלם את תמורתם בכסף.

אך הגמרא דוחה גם הסבר זה: **והא כבר אמרה רב אסי חדא זימנא,** רב אסי כבר אמר דין זה במקום אחר, ולכן לא מסתבר לומר שזו היא כוונתו כאן.

דאיתמר: האחין שחלקו קרקע שהניח להם אביהן, ובא בעל חוב של אביהם, ונטל את חלקו של אחד מהן לפרעון החוב. רב אמר: בטלה מחלוקת, החלוקה שנעשתה ביניהם בטילה, ושבים האחים ומתחלקים בשווה בחלק הנשאר.

ושמואל אמר: ויתר! החלוקה קיימת, כי אותו אח שנטל ממנו הבעל חוב את חלקו ויתר בשעת

סימן ע"ז סק"ז שמשמע שמפרש כן גם בדברי רש"י. וראה כן **ברבנו גרשום בב"ב.**

והנה מצאנו עניין זה בש"ס בכמה מקומות [ראה בכורות נב ב גיטין כה א] אם אחים שחלקו לקוחות הן או יורשים לעניין אם מחזירין זה לזה ביובל, ושם המחלוקת היא בדין ברירה, דמאן דאמר דיש ברירה סובר שיורשים הם והיינו שהובר שכל אחד קיבל את חלקו המגיעו משעת ירושה, ומאן דאמר הסובר לקוחות הן סובר שאין ברירה ולא אמרינן שהובר שכל אחד קיבל את חלקו, אלא יש לומר שמא חלק זה נפל בירושה להשני והחליפו ביניהם את החלקים והרי הם כמוכרים זה לזה.

והנה רש"י לא הזכיר כאן שזה קשור לברירה, אלא שהוא כיורשים שעל שניהן מוטל לפרוע, ומשמע שאין לזה שייכות למחלוקת ההיא, וכמו שכתב הרא"ש בביאור דברי הר"ף שאף דקיימא לן אין ברירה והאחים שחלקו לקוחות הם, מכל מקום, קיימא לן כרב, הסובר שבטלה מחלוקת. ומבאר הרא"ש, "דסברא מוחלטת היא דיתמי כרעא דאבוהון אינון לשלם חובת אביהם בשווה". והיינו, שאף אם נסבור שלאחר שחלקו את הירושה, לקוחות הם, בכל זאת, בפרט זה הרי הם כיורשים.

אמנם יש ראשונים, שתלו גם כאן את המחלוקת בדין ברירה, שלרב הסובר דהוו יורשין, כשבא בעל חוב וגובה הוברר למפרע שמעולם לא היה חלק זה מהירושה.

וראה גם **ברשב"ם** שם שתלה בדין ברירה, אך מבאר שאם הם יורשים עליהן מוטל לפרוע חוב אביהן.

ובתוס' בגיטין מח א מביא בשם רבנו תם המפרש אחרת את כוונת הגמרא "כיורשים הוו" ראה שם.

קרקע דעל דעת כן חלקו שמי שיפסיד יפסיד, אבל לא כשאחד נטל כספים ואחד קרקע, פשיטא שעל דעת כן חלקו שאם יפסיד בעל הקרקע שיחזור על בעל הכספים.

14. הקשו **התוס'** דמבואר ביש נוחלין דכל אחד חייב לפרוע ואינו יכול ליטול חלק האחד. ותירצו דמיירי הכא בעשאו אפוייתקי.

15. כך פירש רש"י. וכן כתב **הרשב"ם** בב"ב קז א, ואולם מדברי **הנמו"י** משמע דהוא מטעם חלוקה בטעות, שכתב "בטלה מחלוקת, דיוורשין הוו דכל חד מיניהו לא זכי ביה בחלקיה אלא מכח ירושה, וכח ירושה לא הוו אלא דמטי ליה לאחוי מאי דחזי ליה לפום ממונא דשבק אבוהון, וכיון דבא בעל חוב ונטל חלקו של אחד, מהם איגלאי מילתא דמה שחלקו בטעות הויא, ובטילה, וחוזרים לחלק הנשאר כבראשונה". וראה ברמ"ה בב"ב שם שכתב כעין זה ומוסיף: "והוו להו כשני אחים שחלקו ובא להם אח ממדה"י דקאמר רב בטלה מחלוקת".

ויש שביארו שדעת רש"י שעל היורשים מוטל שיעבוד הגוף, וכמו שכתב **התומים** סימן ס"ז ס"ק מ"ג, דכשפרע אחד מהיוורשים, הוי ליה כפורע חובו של חברו, ואף דקיימא לן שהפורע חוב חברו פטור, היינו פפורע מדעת עצמו, ולא פפורע בע"כ [ראה **בקהילות יעקב**]. אלא שצריך ביאור למה משלם בקרקע ולא בממון.

ויש ראשונים בב"ב המפרשים שהוא מטעם שעל דעת כן חלקו שאם יבוא בעל חוב תתבטל החלוקה. וראה **בקצוה"ח**

אחד, אין אח זה חוזר על האח השני.⁽¹⁶⁾

ורב אסי אמר: נוטל רביע בקרקע ורביע במעות, משום דמספקא ליה אי האחין שחלקו כיורשין דמו, ואז דינו שנוטל מחצה, אי כלקוחות דמו, ודינו שאינו נוטל כלום. הלכך, הוה ליה חצי החלק ממון המוטל בספק, וכל ממון המוטל בספק חולקין. לפיכך, נוטל האח רביע, ויכול אחיו לתת לו את זה בקרקע, וכמו כן, אם רצה, יכול לתת לו רביע במעות. כלומר או רביע בקרקע או רביע במעות.⁽¹⁷⁾

וכיון שרב אסי אמר כבר את דין האחים שחלקו בקרקע, ודאי שאין הכוונה במה שאמר "כספים הרי הן בקרקע" לדין זה.

וחוזרת אם כן, השאלה: **אלא, לעניין מאי אמר רב אסי שכספים הרי הן בקרקע?**

והגמרא מסיקה: בהכרח, הכוונה היא כמו שאמרנו תחילה שרב אסי אמר זאת **לענין מיטב**, שיכול לפרוע מכסף או מקרקע. אלא שאם כן מתעוררת שוב השאלה, **אי הכי, היינו דרב הונא**, שהרי זהו מה שאמר רב הונא, ואילו מהלשון שנשנה בבית המדרש "אמר רב אסי" משמע שזה דבר חדש ונפרד. ומשיבה הגמרא: **אכן, אימא, יש לשנות מימרא זו**

בלשון "וכן אמר רב אסי", דהיינו שאמר כמו רב הונא.

ועתה הגמרא מביאה דין נוסף שאמר רב הונא⁽¹⁸⁾ בעניין אחר:

אמר רבי זירא אמר רב הונא: במצוה עד שלישי! צריך אדם להוציא מממונו עבור קיום מצווה עד שלישי.

ודנה הגמרא מיד מה הכוונה: **מאי שלישי? מה הכוונה שעליו להוציא שלישי?**

אילימא שלישי ביתו, אם נפרש שהכוונה שאדם ט-ב צריך להוציא שלישי ממנו לצורך קיום מצווה כלולב, ציצית או ספר תורה, וכיוצא בזה, **אלא מעתה**, אם כך, שעל מצווה אחת עליו להוציא שלישי ממנו, יוצא דאי אתרמי ליה תלתא מצותא, **ליתוב לכוליה ביתיה!** אם הזדמנו לו שלש מצוות, עליו להוציא את כל ממנו. וזה לא מסתבר.⁽¹⁹⁾

אלא, אמר רבי זירא: בהידור מצווה — עד שלישי במצוה.

כוונת רב הונא היא לעניין הידור מצווה, שאם בא להוציא מעות עבור מצווה, ומוצא דבר מהודר יותר

הוא כלוקח באחריות או בלי אחריות, ולכן מסיקים כלשון השני. ואולם הרשב"ם בב"ב דחה את הלשון השני שאין בו ממש, ראה שם.

וברבנו חננאל פירש בדרך אחרת. וראה בתוס' בכורות מח א.

18. ראה בספר **שינוי נוסחאות** שיש הגורסים גם לעיל אמר רב זירא אמר רב הונא, ולפי זה מובן יותר מה השייכות לכאן [ישא ברכה].

19. הראשונים הוכיחו מכאן שאין חיוב להוציא את כל ממנו אפילו עבור מצווה עוברת, ואפילו שלישי ממנו אינו חייב להוציא. ראה שם. והקשו אחרונים מהמבואר בקידושין כט א שאדם אשר אין לו אלא חמש סלעים בלבד חייב לפדות את בנו, וכן חייב להוציא את כל ממנו לעלות לרגל. ויש שתירצו, שבפדיון הבן הוא חוב לכהן, ולכן אין לו קצבה, אבל ממצות עליה לרגל קשה. וכתב הביאור הלכה סימן תרנ"ו לחדש, שאע"פ שאין חיוב לפזר הון רב למצווה, מכל מקום, מי שמתפרנס ממלאכתו ולא תגרע פרנסתו במה שיוציא על המצווה, וכן לא יתחזק מצבו אם לא יוציא, חייב ליתן על המצווה אף יותר. והחזו"א או"ח סימן קמ"ט סק"ג תירץ, שמדובר שהיה בידו מעות, ואכלן, ונתרו רק אלו, לכן חייב להוציאן למצוות. ובספר חלקת יואב דיני אונס ענף ז' רצה

16. ראה הערה קודמת שיש ראשונים שתלו זאת בדין ברירה. ומאן דאמר כלקוחות הוו סובר שאין ברירה. וברבנו גרשום בב"ב למאן דאמר כיורשים דמו לא תלה בברירה, אך לפי שמואל כתב "כל אחד מוכר לאחיו חלקו בשביל חלקו המגיעו", והיינו שאין ברירה. וראה בחידושי הגר"ש שקאפ ובה"י למה למאן דאמר כלקוחות לא שייך לאמר חלוקה בטעות כמו למאן דאמר יורשים הוו. וראה ברשב"ם בב"ב שאף אי "אחריות טעות סופר" בירושה לא אמרינן כן. ויש שכתבו, ששמואל לשיטתו, דלא אמרינן אחריות טעות סופר.

17. וצ"ב, כיון שהצד שחייב זה מטעם שהם כיורשים וכמו שסובר רב, מדוע לפי רב משלם בקרקע דאמרינן בטלה מחלוקת ולרב אסי סגי במעות. וכתבו התוס' לבאר שלרב אסי יש טעם נוסף שיכול לומר אנא לבעל חוב נמי מסלקנא בזווי, ורב אינו חושש לאותה סברא.

וברש"י מביא לשון שני שרב אסי סובר שמשלם רביע בממון מלבד רביע בקרקע, וזה הכוונה "הרי הן בקרקע" מספקא ליה אי כיורשים הוו וחייב להחזיר לו מחצית חלקו בקרקע וכמו שסובר רב. או כלקוחות הוו, וכלקוחות באחריות ודלא כשמואל הסובר כלקוחות בלי אחריות, וסגי שישלם לו ממון, לכן יחזיר רבע בקרקע כיורשים ורבע בממון כמוכר באחריות. והתוס' הקשו לפירוש הראשון של רש"י, מנ"ל שנסתפק רב אסי אם הוו כיורשים או כלוקח בלי אחריות שמא נסתפק אם

בתוספת שליש המחיר, עליו להוסיף ולקנות את הדבר המהודר. כגון הקונה ספר תורה,⁽²⁰⁾ אם מצא ספר מהודר יותר, יוסיף שליש הדמים, ויקנה את המהודר.⁽²¹⁾

והגמרא מסתפקת במדידת השליש:

בעי רב אשי: שליש זה שעליו להוסיף, האם הכוונה לשליש מלגיו [מתוכו], דהיינו שליש מתוך הסכום שהוצע לו לקניית הפשוט, אותו הוא יוסיף למהודר, וכגון אם הוצע לו הפשוט בששה דינרים, יוסיף שליש המחיר, שהם שני דינרים, ויקנה את המהודר בשמונה.

או שליש מלבר [מבחוץ], שמחלק הסכום לשני חלקים, ומוסיף עוד חלק שלישי, שהשליש הוא מהסכום הסופי, דהיינו שיקנהו בתשעה דינרים.⁽²²⁾

ומסקנת הגמרא: **תיקו!** הספק עומד במקומו ללא

הכרעה.

במערבא אמרי משמיה דרבי זירא, בארץ ישראל [שהיא בצד מערב של בבל] היו שונים כך בשם רבי זירא: **עד שליש** שמוסיף עבור הידור מצווה, הוי ההוספה **משלו**, שלא יקבל על כך שכר בעולם הזה אלא שכרו שמור לו לעולם הבא, כמו שנאמר "היום לעשותם" [דברים ו], ודורשים "ולא היום ליתן שכרם" אלא לעתיד לבוא. אבל מה שמוסיף **מכאן ואילך**, יותר משליש, **משל הקדוש ברוך הוא**, זה יפרע לו הקב"ה בחייו.⁽²³⁾

מתניתין:

משנתנו באה ללמד כיצד באיזה אופן מתחייב אדם על נזקי ממונו שהזיק, על איזה נכסים שהזיק הוא חייב, ובאיזה מקום:

הלכה בשם הגר"א שיש לומר שלא הטריחו עליו אלא בפעם הראשונה בלבד. וראה בשער הציון סק"ב שמביא פלוגתת ב"י והגר"א בדעת רש"י אם מדובר רק כשעומד לקנות או גם כשכבר קנה.

ולשיטת התוס' משמע שחייב הידור זה הוא רק בשיעור של גודל ולא בשאר הידורים. וצריך ביאור, מדוע הידור זה עדיף על הידורים אחרים. ועיין ב"ים של שלמה" כאן שכתב שהידור זה הוא רק באתרוג משום דכתיב בתורה הדר. אך המג"א סימן תרנ"ו נחלק, דמשמע שהוא הידור בכל מצווה, והוי מטעם "זה אלי ואנוהו" כמו שכתב רש"י. וראה במשנה ברורה שם שכתב הטעם שחיישינן שמא יתמעט אח"כ השיעור. וצ"ע לפי זה בדברים שלא שייך בהם מיעוט אם יש עניין להדר בהם.

וראה בשו"ע שם שהביא את שתי השיטות, ובמשנה ברורה וביה"ל שם, שמבאר את השיטות באריכות. וראה עוד במהרש"א ח"א שמטעים מדוע השיעור בהידור הוא שלישי. וראה **בחיי הגרי"ז** על הרמב"ם [פ"ד מהל' חנוכה], לבאר כיצד תיקנו מהדרין מן המהדרין בחנוכה הא הוי יותר משליש. ראה שם.

22. **הר"ח** כתב דעבדינן לחומרא, מלבר. **והרא"ש** כתב שעד שליש מלגיו, כיון דלא איפשיטא הבעיה. וביארו **הפ"ח והב"י**, **שהרא"ש** סובר שהידור מצווה הוא רק מדרבנן ולכן פסק לקולא. אולם **המהרש"ל** תמה על הרא"ש, הרי ספק בהידור מצוה הוא ספיקא דאורייתא והוה לן למיזל לחומרא. וכתב ליישב "אפשר שהוא סבר דאין זה דאורייתא, מאחר שאינו מצוות עשה, רק מצווה בעלמא להדר במצווה". ומשמע שאף דהוי מהתורה, בכל זאת, ספיקא לחומרא נאמר רק על עיקר המצווה ולא על ההידור. ויש מי שכתב ליישב שאמנם הוי מהתורה אך שיעור שלישי הוי מדרבנן.

23. ראה עוד **ברבנו חננאל** מה שמפרש בזה ובנמו"י. וראה

לחדש שכל זה נאמר להוציא על מצווה יותר משוויה, אבל אם זה שוויה, חייב להוציא כל ממונו. אבל אין כן דעת האחרונים. וכל זה לעניין מצוות עשה, אבל לעניין מצוות לא תעשה כתב **הרשב"א** שחייב ליתן כל ביתו כדי שלא יעבור. וראה בב"ח סימן תרנ"ו שהקשה ממה שבג' עברות החמורות נאמר "בכל מאדך", ומשמע שבשאר עברות אין חויב לתת כל ממונו, ראה שם מה שמיישב.

והראב"ד הקשה "וכי יש דמים למצוות? ואיך יכול לומר: לא אקנה לולב ואתרוג עד כדי כך וכך? ומי שם להם דמים, והמצווה האחת חשובה כל ממונו. ויש לומר, עד כי שלא יבוא לידי עני ויצטרך לבריות, והעני כמיתה הוא". וראה ב"ברכת אברהם" [תנינא], המבאר על פי הירושלמי שהחויב על האדם הוא רק כשיש לו ממון. ראה שם.

ובאילת השחר מדייק שכל הנידון בסוגיין הוא עד כמה עליו להוציא עבור הידור, משמע שאם בידו להדר ללא הוצאה, צריך לעשות זאת. וכגון שאין לו אתרוג [בשאר ימות החג, פרט ליום ראשון], ובא לשאול מאחרים, יהיה עליו לחפש לשאול אתרוג מהודר, ואף ביותר משליש. ראה שם.

20. לדעת **רש"י** מקימים בקנייה מצוות כתיבת ס"ת. וראה **ברמ"א** יו"ד סימן ע"ר סעיף א.

21. **רש"י** ו**התוס'** פירשו ששיעור שלישי נאמר לגבי גודל החפץ של המצווה ולא לגבי דמיו, שאם שיעור האתרוג בצמצום הוא "כאגוז" [לדעת ר"מ], יש להדר לקנות אתרוג בשליש גדול יותר. ולפי זה לא נאמר כמה דמים עליו להוציא. ויש ראשונים המפרשים שההידור הוא בגודל אך השיעור שלישי הוא בדמים, כלומר, עד שלישי בדמים כדי לקנות גדול יותר מהשיעור המצומצם.

והנה לשיטת **רש"י** קשה, שכל פעם ימצא מהודר יותר, ויצטרך להוסיף שליש במחיר עד שיוציא הון רב. וכתב **בביאור**

שבמשנה:

תנו רבנן, זה ששנינו "כל שחבתי בשמירתו, הכשרתי את נזקו", כיצד? באיזה אופן הוא אמור?

כגון **שור ובור** [או בור], שהיו ברשותו של אדם, **שמסרן לידי חרש או שוטה וקטן**, שאינם בני דעת [ואי אפשר לסמוך עליהם שישמרו על השור או הבור שלא יזיקו], והשור או הבור הזיקו, **חייב בעל השור או הבור לשלם**.

מה שאין כן באש, שאם היתה ברשותו אש, ומסרה לחרש שוטה וקטן, והזיקה האש, פטור האדם שמסר להם את האש מלשלם.⁽²⁷⁾

ודנה הגמרא בהבדל בין אש לשור ובור, ובאיזה מציאות מדובר:

במאי עסקינן, באיזה שור ובור מדובר?

אילימא בשור קשור ובור מכוסה, אם נאמר שמדובר באופן שמסר לחרש שור קשור, ששמור הוא מלהזיק, וכן בור מכוסה, שאי אפשר ליפול בו, **דכוותה גבי אש**, ובדומה להם מדובר לגבי אש, שמסר לו אש שמורה, דהיינו **גחלת**, שאינה בוערת מעצמה בלא ליבוי, אם כן, יקשה: **מאי שנא הכא ומאי שנא הכא?** מדוע שונה דין השור והבור מדין האש? הרי כיון שהשור והבור שמסר לידי חרש היו שמורים, יש לפוטרו בשור ובור כמו שפטור באש.⁽²⁸⁾

אלא ודאי, מדובר במזיקים שאינם שמורים, דהיינו **בשור מותר**, שאינו קשור, **ובר מגולה**, ולכן המוסרן לידי חרש חייב. **ודכוותה גבי אש**, ובדומה להם צריך לומר באש, שמסר לו אש שאינה שמורה, דהיינו **שלהבת** [גחלת מלובה].

אך גם זה תמוה, וכי על אופן כזה אפשר לומר **"מה שאין כן באש"**, דפטור?! **והא**, הרי שנינו

א. כל שחבתי בשמירתו, כל דבר שנתחייבתי לשמרו שלא יזיק, **"הכשרתי" את נזקו**. אם לא שמרתיו כראוי, והזיק, נחשב שאני הכשרתי והכנתי את הנזק, ולכן אני חייב.⁽²⁴⁾

ב. הכשרתי במקצת נזקו, גם אם לא הכשרתי והכנתי אלא רק מקצת הנזק, הרי **חבתי בתשלומי נזקו**, נתחייבתי בתשלומי הנזק, **כהכשר כל נזקו**, כאילו הכשרתי והכנתי את כל הנזק [ובגמרא יבואר באיזה אופן מדובר].

ג. אין המזיק חייב אלא אם הזיק נכסים שאין בהם דין מעילה, דהיינו נכסי הדיוט. אבל המזיק נכסי הקדש פטור מלשלם, כדרשינן **"שור רעהו"**, ולא שור של הקדש [לעיל ו ב].

ד. אין חיוב תשלום נזקים אלא על הזיק נכסים שהן של בני ברית, של ישראל, ולא של גוי. שאם הזיק נכסי גוי פטור [כדלקמן במשנה לז ב].

ה. וכן אין חייב אלא המזיק נכסים המיוחדים, שיש להם בעלים, פרט לנכסי הפקר [ובגמרא יבואר מה המשנה מחדשת בזה].⁽²⁵⁾

ו. והחיוב הוא בכל מקום שהזיקו נכסיו את נכסי חברו, חוץ מרשות המיוחדת למזיק, שאם נכנס השור הניזוק לרשותו של המזיק, יכול המזיק לומר לניזק: **מה לשורך ברשותי?**

ז. ורשות הניזק והמזיק. חצר שיש בה רשות גם למזיק וגם לניזק [בגמרא יבואר].

ח. וכשהזיק, חב [חייב] המזיק לשלם את תשלומי הנזק — במיטב הארץ! מעידית שבנכסיו.⁽²⁶⁾

גמרא:

הגמרא מביאה ברייתא המפרשת את הכלל הראשון

בזה לרבות את הקרן. [רש"י]

27. כוונת הברייתא שהמשנה לא באה כאן להשמיענו את עיקר הדין שאם לא שמרו על המזיק שחייבים על הנזק, משום שזה כבר תני במשנה הראשונה בצד השווה וכו'. אלא כאן איירי בדין מסר לחשו"ק. **מנחת יהודה**.

28. כך פירשו התוס', והוכיחו שאין לפרש שהשאלה היתה שנחייב גם בגחלת, שאם כן לא מובן ההמשך שהגמרא מעמידה בשור מותר ובור מגולה, הרי אין זה מיישב מידי את הקושיה למה בשלהבת יהיה פטור.

בתוי"ח המפרש שעד שליש הוא על חשבון מה שנקצב לו ברה, ויתר על שליש אינו בחשבון.

24. רש"י. והוסיף ופירש לשון שני, שהכשרתי את נזקו היינו עלי להכשיר ולתקן את נזקו, כלומר, עלי לשלם. ובשיטמ"ק מביא בשם מהר"י כץ שללשון זה צריך לפרש "חבתי בשמירתו" פשעתי בשמירתו. וראה בנמו"י.

25. כך פירש רש"י. ויש שהעירו, שבגמרא מבואר למסקנא שהשור המזיק הוא הפקר, ולא שור הניזק.

26. בתחילת הפרק [ד א] נתבאר לפי שמואל שהמשנה באה

שלהם מלכתחילה לא היתה כראוי, לכן אף כשמסרם לחרש, והחרש התיר את הקשרים של השור או פתח את כיסוי הבור, חייב המוסר.⁽²⁹⁾

אבל **גחלת מצד עצמה**, אינה עשויה להזיק, כי **כמה דשביק לה, מעמיא עמיא ואזלא**. אם מניחה לגחלת כמות שהיא, הרי היא הולכת ונכבית מעצמה, ואיננה נחשבת למזיק. ועל זה שמסרה לחרש אין לחייבו, כי לא היה עליו לשער בדעתו שהחרש ילבה את הגחלת ויזיק.⁽³⁰⁾

אך עדיין שואלת הגמרא: **ולפי רבי יוחנן, דאמר, שמפרש את דברי המשנה לקמן "השולח את הבעירה ביד חרש, פטור מדיני אדם", שאפילו מסר לו לחרש שלהבת, נמי פטור**. ולפיו, מה שנאמר בברייתא "מה שאין כן באש" פירושו שפטור אפילו אם מסר לו שלהבת, ודכוותא הכא, ובדומה לזה בשור ובור, מדובר בשור ובור שאינם שמורים, דהיינו **בשור מותר, ובור מגולה**, ואם כן, עדיין צריך ביאור, **מאי שנא הכא**, גבי שור ובור, שאם מסרן לחרש חייב, **ומאי שנא הכא**, לגבי אש, שאם מסרן לחרש פטור.⁽³¹⁾

ומתרת הגמרא: אמנם מדובר בשור מותר ובור גלוי

במתניתין לקמן [נט ב] "השולח את הבערה ביד חרש שוטה וקטן פטור מדיני אדם", **ואמר ריש לקיש משמיה** [משמו של] **רחזקיה: לא שנו במשנה שפטור מדיני אדם אלא כשמסר לו לחרש גחלת, והחרש ליבה את האש עד שהזיקה. אבל אם מסר לחרש שלהבת והזיק בה, חייב. מאי טעמא? משום דהא ברי היזקא! כיון שהשלהבת עומדת ומזומנת להזיק, היא נחשבת כמזיק שלו, כמו שורו.**

ואם כן, הברייתא ודאי לא מדברת באופן שמסר לו מזיקים לא שמורים, וחזרת השאלה – באיזה מזיקים מדובר?

ומתרת הגמרא: **לעולם הברייתא מדברת בשור קשור ובור מכוסה ששמורים הם מלהזיק. ודכוותה גבי אש, ובדומה לזה לגבי אש מדובר באש שמורה דהיינו גחלת.**

ודקא אמרת, ומה שהקשית: **מאי שנא הכא שחייב, ומאי שנא הכא שפטור**, שפיר יש לחלק ביניהם, כי השור והבור, גם אם לא מוסרן לחרש, אינם נחשבים שמורים כראוי, שכן שור קשור דרכיה לנתוקי, להתיר מעצמו את הקשירה, וכן כיסוי הבור דרכיה לנתורי, ליפול מאליו. וכיון שהשמירה

והנה מה שכתבנו ששור קשור ובור מגולה הם מזיקים שמורים, כך כתבו התוס' וכך כתב הרמב"ן גם לפי רש"י, וראה על כך בהערה הבאה.

29. כך מפרש רש"י. והנה התוס' כתבו להוכיח ששור קשור ובור מכוסה הכוונה שקשור ומכוסה כראוי, שאחרת לא נחשב לקשור ומכוסה. ולפי זה נתקשו מהמשנה לקמן נב. שאם כיסה בור כראוי פטור ומדוע כאן חייב. ולכן מפרשים שאמנם הכיסוי הוא כראוי, אך כיון שמסרם לחרש גרע, כי החרש דרכו להתיר קשרי השור ולהסיר כיסוי הבור, ורק גחלת אין דרכו ללבות [וראה בהערות בחברותא על התוס'].

והרמב"ן במלחמות [להלן נב ב] כתב, שגם רש"י סובר שמדובר שקשר וכיסה כראוי, ומה שמפרש שדרכו של השור להתיר וכו', ולכן היא שמירה רעועה, הכוונה היא שלכן חייב לבוא לאחר זמן ולבדוק אם נפתח הבור וניתרו הקשרים, וכיון שלא בא הוא ליה פושע. ואף שנפתחו בסוף ע"י החרש הוא ליה תחילתו בפשיעה וסופו באונס. וראה **באבן האזל** [פ"ד מנז"מ הל"ו] שהקשה על הרמב"ן שאם כן נתת דבריך לשיעורים, שצריך אומדנא מתי כבר הגיע הזמן לחשוש אולי נפתח הבור. ואולם הפני יהושע כתב שזהו דוחק, ולכן מפרש שרש"י מדובר אכן שלא קשר וכיסה כראוי, [ועוד שבשור גופיה קשירה לבד אינה נחשבת שמירה, אלא צריך לנעול בפניו כראוי]. וכן מפרש הראב"ד שמדובר שלא כיסה כראוי, ומה שהקשו התוס' שאם לא כיסה כראוי לאו כלום הוא, מתרץ

הפנ"י שהיה סלקא דעתך שהקשירה והכיסוי יחשבו לשמירה פחותה, וכיון שלא ניתן מאליו אלא ע"י חרש, תועיל השמירה הפחותה שלא יחשב תחילתו בפשיעה. והגמרא מתרת ששור דרכו לנתוקי ולכן הוא תחילתו בפשיעה. מה שאין כן בגחלת שאין פשיעה כלל. [והנה הפנ"י כתב שבשור הוא תחילתו וסופו פשיעה, וראה באילת השחר מה שהקשה, ומסיק דהוי תחילתו בפשיעה וסופו אונס]. והנה לשיטת התוס' מובן למה נקטה הברייתא שמסרן לחשו"ק, כי לולי זה היה פטור, אבל לרש"י שדרכו לנתורי מאליו צריך ביאור, למה נקט שמסרן לחשו"ק. ובשיטת"ק מביא בשם הגליון "דמצינן למימר דהא דנקט מסרו לחרש שוטר וקטן משום סיפא דמה שאין כן באש שאעפ"כ שמסרו לחשו"ק דגרע בהכי אפ"ה פטור באש משום דמעמיא.

ועוד כתב השיט"ק ליישב לדעת רש"י כדעת הפנ"י שאין הקשירה כראוי אלא שהחרש שומר קצת, והחידוש שאף שהחרש שומר מעט, כיון שבלא חרש דרכו לנתוקי חייב דהוי פשיעה [וראה בתד"ה ורבי יוחנן].

30. והוי כרוח שאינה מצויה לקמן נט ב [ראה בברכת אברהם].

31. התוס' פירשו שהגמרא סברה שרבי יוחנן פטר בשלהבת כיון שהחרש עושה שמירה, ולכן מקשה שיפטור גם בשור ובור ראה שם.

א. **שהבור תחילת עשייתו לנזק**, מתחילת עשייתו עומד ומוכן הוא להזיק.⁽³⁶⁾

ב. **וכן מועד הוא מתחילתו לשלם נזק שלם.**

מה שאין כן בשור, שאינו עומד בתחילת עשייתו להזיק, ואינו משלם בתחילה [בהיותו תם] אלא חצי נזק.⁽³⁷⁾

והברייתא מביאה את החומרות שיש בין שור [קרן] א-י לאש:

יש חומר בשור מבאש, ויש חומר באש מבשור.

חומר בשור מבאש:

א. **שהשור משלם כופר.** אם המית השור אדם, חייב בעל השור לשלם כופר ליורשיו.

ב. **וכן חייב בשלושים של עבד.** אם המית השור עבד כנעני חייב בעל השור לשלם שלשים שקלים לאדון.

ג. **וכן אם נגמר דינו של השור למיתה, אסור הוא מיד בהנאה.**

ד. **וכן אם מסר את שורו לחרש שוטה וקטן והזיק, חייב.**

מה שאין כן באש, שאדם המצית אש, והלכה האש ושרפה אדם אחר, אין מצית האש חייב עונש מיתה על שריפת האדם האחר, כי אם היה ביכולתו של האדם שנשרף לברוח, הרי היה עליו להמלט, ואם לא נמלט, האשמה תלויה בו, ולא במצית האש. וכמו כן אינו חייב בתשלום כופר, ואם היה האדם הנשרף עבד, אינו חייב בעל האש בתשלום שלשים של עבד. ואם היה הנשרף כפות, ולא היה יכול

ובשלהבת, ובכל זאת יש לחלק ביניהם, כי **התם** גבי אש, **צבתא דחרש קא גרים**, אחיות החרש באש היא זאת שגרמה את הנזק,⁽³²⁾ לפי שהוא נטלה והוליקה אל הגדיש שנשרף, ולולי החרש לא היה נעשה הנזק. אבל **הכא**, לגבי שור ובור, **לא צבתא דחרש קא גרים**, לא אחיות החרש גרמה את הנזק, כי הרי השור הלך לבדו והזיק, וכן הבור הזיק מצד עצמו, ואף לולי החרש היה נעשה הנזק, לכן חייב בעל השור ובעל הבור.⁽³³⁾

ובעקבות הברייתא המשמיעה חומרא בשור ובור מאש, מביאה הגמרא ברייתא העוסקת בהבדלי החומרות שיש בין האבות:

תנו רבנן: חומר בשור מבבור, יש חומרא בשור [היינו קרן]⁽³⁴⁾ שאין בבור, וכן להיפך: יש חומר בבור מבשור.

והברייתא מפרשת: **חומר בשור מבבור:**

א. **שהשור המועד שהמית אדם משלם בעליו את הכופר.**

ב. **וכן חייב בשלושים של עבד.** שאם המית שור עבד, משלם בעליו של השור שלשים שקלים לאדונו של העבד.

ג. **וכן אם השור המית אדם ונגמר דינו למיתה, אסור שור זה בהנאה.**

ד. **ועוד חומר יש בו שדרכו לילך ולהזיק.**

מה שאין כן בבור. שהרי בעל הבור פטור מן הכופר, ומשלשים של עבד, כי הבור פטור על מיתת אדם, דדרשינן "ונפל שמה שור", "שור" ולא "אדם".⁽³⁵⁾ וכן הבור אין דרכו לילך ולהזיק.

חומר בבור מבשור

32. רש"י. ולשון אחר פירש "צוותא" מלשון צוותא והתייחדות שהחרש נתייחד עם השלהבת.

33. והטעם שפטור על מעשה החרש, פירש רש"י לקמן כב ב שרבי יוחנן סובר שאשו משום חיציו והוי חיציו דחרש. וראה בפני יהושע שם מה שמבאר בדברי רש"י. והתוס' שם כתבו שהטעם משום שסבר רבי יוחנן בשלהבת לא ברי הזיקא כמו שור.

34. כך הוכיחו הראשונים, ראה בתוס' וברשב"א.

35. רש"י. והתוס' כתבו שנלמד מ"עליו ולא על האדם" ראה

שם.

36. ראה לעיל ג ב הערה 25 ובדף ו'. הערה 9.

37. כתב הראב"ד, יש שהקשה מדוע עובה הברייתא כל החומרות שבמשנה ובגמרא בתחילת הפרק, דהיינו רוח חיים, כוונה להזיק וכו'. ותירץ הראב"ד, שכאן לא נישנו אלא חומרות ואותם שהוזכרו אינם חומרות אלא כוחות, ומה שהזכיר החומרא שדרכו לילך ולהזיק הרי מבואר בסמוך שבא לרבות דש בנירו, ודרכו לילך ולהזיק דקתני לקמן בין אש לבור, חומרא היא לומר שאפילו מאה מילין חייב. וחומרת תחילת עשייתו לנזק שבבור, אפשר שמשום חומרא נקט לה, לומר

לברוח, ומת, גם פטור המבעיר מתשלום דמי הנזק, כיון שהוא מתחייב מיתה על הריגת אדם, לפי הכלל שאם יש עונש מיתה וממון, אומרים "קים ליה בדרבה מיניה", והיינו, דיו שיקבל את העונש החמור שהוא מיתה, ולא נענישנו גם בעונש ממון, הקל.⁽¹⁾ וכן המוסר אשו לחרש שוטה וקטן פטור, וכפי שנתבאר לעיל.⁽²⁾

חומר באש מבשור:

שהאש מועדת מתחילתה לשלם נזק שלם, מה שאין כן בשור [בקרן], שיש בו דין תמות בשלש הנגיחות הראשונות, ומשלם רק חצי נזק.

וממשיכה הברייתא מביאה את החומרות שיש בין אש ובור:

יש חומר באש מבבור, ויש חומר בבור מבאש.

חומר בבור מבאש:

א. שהבור תחילת עשייתו לנזק, משעת עשייתו עומד הוא לנזק,

ב. וכן אם מסרו לחרש שוטה וקטן, חיוב. וכפי שנתבאר לעיל.⁽³⁾

מה שאין כן באש, שאין תחילת עשייתה לנזק,⁽⁴⁾ ובמסרה לחרש פטור.

חומר באש מבבור:

א. שהאש דרכה לילך אל הניזק ולהזיק.⁽⁵⁾

ב. וכן מועדת לאכול, כלומר, בעל האש חייב על הנזקים שמזיקה האש, בין אם הזיקה דבר הראוי לה, ובין אם הזיקה דבר שאינו ראוי לה [ובהמשך

דמים אומרים ממה נפשך, למאן דאמר אשו משום חיצו הוי אדם, ופטור על הדמים, ולמאן דאמר אשו משום ממונו באמת בעי רבא לקמן מ"ג].

2. ט ב, לריש לקיש דוקא במסר גחלת ולרבי יוחנן אף במסר שלהבת.

ודברי הברייתא צ"ב, דנתבאר לעיל שם שלר"ל פטור באש כיון שגחלת כמה דשביק לה מעמיא עמיא ואזיל, ומה שאין כן שור שדרכו לנתוקי וכו'. וכן לרבי יוחנן יש חילוק במציאות דהתם צבתא דחרש קא גרים והכא לאו צבתא דחרש קא גרים, ואם כן מה חומרא יש כאן. ובתוס' שאנץ הוכיח מכך "דהני חומרות דקא קא חשיב הכא, לאו למימרא דלא ילפי מהדדי וכו' ואין זו חומרא דשייך למעבד מיניה פירכא דטעמא הוא דאיכא למילתא, דהכא פשע והכא לא פשע". וראה לעיל ט ב בהערה 37.

וראה עוד בגרנ"ט סימן קכ"ח המבאר שהוא חילוק בעצם שם מזיק. שלאש אין עדיין שם מזיק ולכן סגי בשמירה פחותה יותר.

3. לריש לקיש גם בבור מכוסה. ולרבי יוחנן בבור מגולה.

4. ראה לעיל ו ב בהערה 9 שהבאנו מדברי אחרונים לבאר את החילוק בין האש והבור, אם מפאת שעדיין הרוח צריכה להוליכו, או שהדליקה ברשותו ראה שם. וראה נמי ברשב"א דף ה ב, "אש יוכיח, שאין תחילת עשייתו לנזק, שזה מדליקו בתוך רשותו לצרכו, והלכה חוץ לרשותו והזיקה".

5. ראה ריש פרקין הערה 12 מה שהבאנו בשם תפארת ישראל, שלדבר ההולך ומזיק יש צורך בשמירה יתירה ראה שם.

שאפילו מעט חפירה מזקת וחייב עליה, מה שאין כן שור ואש שעגל קטן וגחלת עמומה אינם מזיקים. וראה עוד במאירי "ומכל מקום, אין הכוונה במניין זה אלא למנות דברים שבהם נמצאו דברים אלו חמורים, אבל אותן שלמעלה הם כעין טעם לחיובן וכו'". וכן בתוס' תלמיד ר"ת שהניי חומרות אינן אלא להגדיל תורה ולהאדיר ולא שאם היה כתוב אחד לא היה ניתן ללמוד את השני.

ובשיטמ"ק מביא מתוס' שאנץ שכתב "דרך דינים קתני בברייתא, ולא דין חומרות ולא למימרא בא דלא ילפי מהדדי".

1. כך פירש רש"י. והקשה רבנו פרץ, הא תינח למאן דאמר אשו משום חיצו, אלא למאן דאמר אשו משום ממונו, שסובר כי גם אם הנשרף היה כפות אין השורף חייב מיתה, כל זמן שלא הצית בגופו של הנשרף, אם כן, לא שייך פטור קים ליה בדרבה מיניה. וכן הקשה, שאין הפטור של קים ליה בדרבה מיניה אלא לגבי ממון שמתחייב בשעה שמתחייב מיתה, כגון הקורע שיראים בשעה שהמית אדם, אבל לגבי דמי נהרג, כגון כופר, לא שייך פטור קים ליה בדרבה מיניה. וראה נמי לעיל ד א בתוס' ד"ה כראי, שנקט שלא שייך פטור קים ליה בדרבה מיניה בכופר.

והתוס' לעיל [ט ב ד"ה מה] כתבו שהפטור אש מכופר נלמד ממיעוט מיוחד, "אם כופר יושת עליו", עליו, ולא על האש. ולענין שלשים של עבד כתב הפני יהושע דכל שנתמעט מכופר, נתמעט גם משלשים של עבד. ראה לעיל ט ב בהערה אחרונה.

ויש אחרונים המפרשים שאף רש"י לא נתכוון כאן לפטור כופר, דזה ילפינן מ"עליו", וכמו שכתבו התוס', אלא כוונתו לפטור מדמים. ולפי זה מיושבת הקושיא שלא שייך בכופר קים ליה בדרבה מיניה. [וראה גם בפני יהושע, שכתב, שלענין

וחוזרת אם כן השאלה, למה לא שנתה הברייתא "חומר בשור מבבור, שהשור חייב על הכלים, והבור פטור"?

ולכן, אומרת הגמרא: **אלא, לעולם**, הברייתא הזאת בשיטת **רבנן היא**, הפוטרים על נזק כלים בבור, ובאמת יכלה הברייתא לשנות חומר נוסף זה שיש בשור מבבור. ואולם **תנא ושייר**, התנא לא בא לשנות בברייתא את כל החומרות שיש, אלא הזכיר רק חלק מהחומרות, וחלק השאיר ולא שנה.

אך שואלת הגמרא: **מאי שייר דהאי שייר?** איזו חומרא נוספת שייר התנא שהיה יכול לשנות ולא שנה, מלבד חומרא זו. כלומר, תירוץ זה מתאים אם נמצא חומרא נוספת שהתנא השאיר אותה ולא שנה, כי לעתים אין דרך התנא לשנות את כל החומרות. אך אם זו החומרא היחידה שיש, באופן כזה אין דרך התנא להשאיר חומרא אחת בלבד ולא לשנותה.⁽⁸⁾

והגמרא משיבה: **שייר** חומרא נוספת שיש בשור וכן בבור ואין באש והוא: **טמון!** שהתורה פטרה את האש על שרפת דבר טמון [לפי שדרשו חכמים מ"או הקמה", שאין חיוב באש אלא בשרפת דבר גלוי כ"קמה"]. ואילו בשור חייב אף בטמון, וכגון שבעט השור בשק מלא כלים ושרבן, שחייב על הכלים. וכן לגבי בור, אם נפל חמור לבור כשעל גביו שק מלא תבואה, חייב, ואף על פי שזה טמון בשק.⁽⁹⁾ ואם כן, יכול היה התנא לשנות: חומר בשור מבאש, ששור חייב בו את הטמון, מה שאין כן באש. והתנא שייר ולא שנה חומרא זו, וכך גם לא שנה את החומרא שיש בשור מבבור, שחייב בכלים.

ומביאה הגמרא תירוץ נוסף לשאלה למה לא הביאה הברייתא את החומרא של כלים:

אי בעית אימא, לעולם ברייתא זאת בשיטת **רבי יהודה היא**, ולא קשה למה לא שנה התנא את החומר של כלים והחומר של טמון, כי רבי יהודה מחייב גם את הכלים בבור וגם את הטמון באש. ומה

יתבאר מה כוונת הברייתא ב"אינו ראוי לה".⁽⁶⁾

מה שאין כן בבור, שהוא קבוע במקומו והניזק בא אליו, ואינו מועד אלא לדבר הראוי לו [בגמרא בהמשך יתבאר מהו אינו ראוי לבור].

והגמרא שואלת על הרישא של הברייתא:

וליתני [שהברייתא תשנה] **חומר** נוסף שישנו **בשור מבבור: שהשור** [הקרן] **חייב בו את הכלים**, שור המשבר כלים בבעיטה או בנגיחה חייב, והיא תולדת הקרן. **מה שאין כן בבור**, שפטור בעל הבור על הכלים שנפלו לתוכו והזקו בו, שנאמר "ונפל שמה שור או חמור", ודרשינן "חמור" ולא "כלים".

ומתרצת הגמרא: **הא מני**, ברייתא זו, בשיטת **רבי יהודה היא**, **דמחייב על נזקי כלים בבור**, ודורש "ונפל שמה שור או חמור", "או" לרבות את הכלים [לקמן נג ב]. ולכן אין זה חומר בשור מבבור, כי גם בבור חייב בכלים.

אך מקשה הגמרא על התירוץ: **אי ברייתא זו בשיטת רבי יהודה היא, אימא סיפא**, יקשה מהסיפא של הברייתא, ששינינו בה: **חומר באש מבבור, שהאש דרכה לילך ולהזיק, ומועד לאכול בין דבר הראוי לה ובין דבר שאינו ראוי לה. מה שאין כן בבור.**

ומדייקת הגמרא: **"דבר הראוי לה"**, שהזכירה הברייתא, **מאי נינהו**, מהו? — **עצים** וכיוצא בהן שהדרך להסיק בהם אש. **ודבר שאין ראוי לה** שהזכירה הברייתא, **מאי נינהו?** הרי זה דבר שאין הדרך להסיק בהם, כמו **כלים** וכיוצא בהן. ועל כך אמרה הברייתא **מה שאין כן בבור**, שהבור מועד רק לדבר הראוי, אבל בדבר שאינו ראוי, כמו כלים, פטור.

ואי הברייתא בשיטת רבי יהודה היא, הא אמרת מחייב היה רבי יהודה על נזקי כלים בבור! ובהכרח שהברייתא הזאת, הפוטרת "אינו ראוי" בבור, דהיינו כלים, לא נאמרה בשיטת רבי יהודה, המחייב כלים בבור.⁽⁷⁾

6. בביאור ההגדרה "אינו ראוי לה" ראה הערה 11.

בהערה 11.

8. שאין דרך התנא לשנות הכל ולהשאיר דבר אחד [רשי" תענית יג ב]. וראה עוד בהערה 14.

9. **התוס'** העירו שרשי" לא דקדק בדוגמא שהביא, שכן דין התבואה כדין הכלים שפטור בבור. והדוגמא שחייב בטמון היא

7. וצ"ב הא אפשר לומר שלכל אחד יש את הראוי לו ואת שאין ראוי לו, ובאמת כלים נחשבים ראויים לבור, ואינו ראוי זה כאשר הבור ממית בפחות מעומק עשרה טפחים, אלא כיון שגבי אש הכוונה היא לכלים, וזה שייך גם בבור, סברא הוא לפרש שאינו ראוי דבור, דומיא דאש הוא [רבנו פרץ]. וראה

המת של בעל הבור. (13) ואם כן, יש חומר נוסף בשור מבור, ומדוע התנא לא שנה זאת?

וכל הקושיא הזו הינה רק לפי התירוץ האחרון, כפי שהגמרא ממשיכה לבאר:

אי אמרת בשלמא רבנן היא, אם תאמר כתירוץ הראשון, שהברייתא לדעת רבנן נאמרה, ניחא, כי לשיטתם התנא שייר גם את החומרא של כלים ושל טמון, ואם כן **אידי דשייר הך, שייר נמי הך**. היות ושייר את אלו, שייר גם חומרא זו.

אלא, אי אמרת שהברייתא לדעת רבי יהודה היא, ואם כן לא מצינו ששייר התנא כל חומרא שלא שנאה, שהרי כלים בבור וטמון באש מחייב רבי יהודה, אם כן, יקשה: **מאי שייר, דהאי שייר?!?** איזו חומרא נוספת שייר התנא שלא שנאה, עד שנוכל לומר שאף את החומרא של פסולי המוקדשים שייר התנא. (14)

ומשיבה הגמרא: אף לדעת רבי יהודה מצינו ששייר התנא חומרא נוספת שלא שנה והיא: **שייר דש בנירו**. שור הדש בשדה חרושה של חברו, ונתכוון לדוש, וקלקל בכך את החרישה, חייב משום קרן, לפי שנתכוון להזיק. (15) ולכן מצינו חומר בשור שאין בבור, כי בבור לא שייר מציאות של הזיק קרקע.

שדחית, שאי אפשר לומר שהברייתא כרבי יהודה, כי בסיפא של הברייתא שנינו שאש חייבת על דבר שאינו ראוי לה ובור פטור, ולכאורה "אינו ראוי לה" היינו כלים, והרי רבי יהודה מחייב על כלים, יש לומר, כי מה שאמרה הברייתא "דבר שאין ראוי לה" חייב באש, **לאו לאתווי כלים**, לא באה הברייתא לרבות את הכלים שבעל האש חייב עליהם, **אלא לאתווי**, אלא באה לרבות ליחכה נירו, האש שרפה והזיקה לאדמתו החרושה [האדמה מתקשה, ועליו לחרוש אותה שוב], **וסכסכה אבניו**, האש קלקלה והזיקה לאבניו (10) — חייב. (11) ומה שאין כן בבור, שלא תיתכן בו מציאות כזו של הזיק. (12)

מתקיף לה [הקשה] **רב אשי: ליתני**, מדוע לא ישנה התנא של הברייתא: **חומר נוסף שיש בשור מבור, שהשור חייב בו שור פסולי המוקדשים**, שור שהיה קדוש בקדושת קרבן, ונפל בו מום, ונפסל מלהקריבו, ונפדה, ויצא לחולין. אם נגח אותו שור אחר, חייב בעל השור, שנאמר "כי יגח שור איש את רעהו", ושור זה, כיון שנפדה, נחשב הוא "שור רעהו". **מה שאין כן בבור**, שאם שור כזה נפל בבור, ומת, פטור. כי בבור נאמר "בעל הבור ישלם... והמת יהיה לו". ודרשו מכאן חכמים, שאם המת יהיה שלו, של בעל הבור, אזי ישלם בעל הבור, אבל בשור זה, כיון שיש לנהוג בו מנהג של כבוד עקב היותו קדוש בקדושת קרבן בעבר, והדין הוא שאסור להאכיל את נבלתו לכלבים, נחשב הדבר כמו שאין

להמית. **רבנו פרץ**. [וראה שם מה שמתרץ עוד].

13. כדדרשינן בבכורות טו א, "תזבח" ולא גיזה, "בשר" ולא חלב, "ואכלת" ולא לכלבים.

ואע"ג דגם בשור נאמר "והמת יהיה לו", מוקמינן לה לקמן [ע"ב] לבעלים מטפלים בנבילה. **רש"י**.

14. ראה לעיל הערה 8. וראה עוד **בתוס' שאנץ** שכתב: "מכאן משמע דאין לו לעולם לתנא לשייר דבר אחד. ולא כמו שפירש רשב"ם בכל דוכתא דדייק הכי, מנא לך ששייר התנא שום דבר שאתה עושה אותו שייר, ומפרש שכך דרכו לשייר דבר אחד כמו שניים. וכאן אי אפשר לומר כן, דממה נפשך תנא זה שייר ששייר שור פסולי המוקדשים, ואפ"ה אין מתיישב אם לא שייר עוד דבר אחר".

15. כך פירש **רש"י**, ובלשונו: "ונתכוון לכך שהרי השורין מלומדין בדישה תולדה דקרן היא שכוונתה להזיק וכו'". **ובתוס' תלמיד ר"ת** תמה, איך הוי תולדה דקרן? והרי דרך הילוכה קא עבדה וגם אין כוונתה להזיק, ואע"פ שהשוריים מלומדים בדישה, היינו רק בשדה בור, שהוא לתקן, ולא בשדה ניר שהוא קלקול. ועל כן, פירשו דהוי תולדה דקרן משום

אם היה בשק גדיים או עופות חיים. **רבנו פרץ**. וראה בהערות בחברותא על התוס' מה שכתבו בשם הפנ"י.

10. "באבנים שייר לשון סכסוך שלא נשרפו לגמרי, אלא סכסכה ונדבקה האש בהן וסכסכה מעט" [רש"י לעיל ו א].

11. ומקרי אינו ראוי לה "שאיין עיקר אש בכך" [רש"י לעיל ו א] וראה לעיל ו א בהערה 1 בשם הגרנ"ט שהכוונה שאינו מצוי שישורף ראה שם. וראה עוד בהערה הבאה.

12. כך מפרשים התוס' לפי רש"י בהמשך. ולפי זה "אינו ראוי באש" הכוונה שאינו מצוי, ובבור הכוונה שאינו שייר בבור. והתוס' הקשו, שלפי זה יכלו למצוא הרבה דוגמאות של דברים הקבועים במקומם שלא שייר בבור בגלל המציאות, וכגון לשרוף בית וכדומה. לכן פירשו שכוונת הברייתא שאש חייב בדבר שאין רגילות שזיק, כגון ליחכה נירו, והבור פטור על דבר שאין רגילות שזיק וכגון בור פחות מעשרה.

וראה לעיל הערה 7, שסברא היא שכוונת הברייתא באינו ראוי בבור הוא דומיא דאש, ואולם כל זה אם נזק זה שייר גם בבור וגם באש וכמו בכלים, אבל ליחכה נירו, שלא שייר בבור, לכן מתפרש לגבי בור בשאינו גבוה עשרה טפחים, שאינו ראוי

וזה — דלא כשיטת רבי.

דתניא בברייתא: **החופר בור תשעה טפחים, ובא אחר והשלימו לעשרה**, ונפל שם שור או חמור, בין אם מת בין אם רק הוזק⁽¹⁸⁾ — **האחרון** שהשלימו לעשרה, **חייב**.

רבי אומר: אחר אחרון למיתה. כלומר, רק לעניין מיתת השור מתייחס הנזק אחר האחרון בלבד, והראשון פטור כי בור תשעה אין בו כדי להמית. אבל **אחר שניהם לנזקין**. אם השור הוזק ולא מת, יתחלק תשלום הנזק בין שניהם, כי גם הראשון חפר בור שיש בו כדי להזיק.

וכיון שמשנתנו סוברת שאף בנזיקין רק האחרון חייב, הרי היא אינה כשיטת רבי.

אך הגמרא דוחה: **רב פפא אמר**: ניתן להעמיד את משנתנו גם לשיטת רבי, ומה שאמרה המשנה שחייב כהכשר כל נזק, שמשמעו שהאחרון בלבד חייב, מדובר לענין מיתה, **ודברי הכל** היא. כי גם רבי מודה שלענין מיתה רק האחרון חייב.⁽¹⁹⁾

איכא דאמרי, יש האומרים שענין זה נשנה בבית המדרש בלשון קושיא: **לימא דלא כרבי**, האם נאמר שמשנתנו אינה לדעת רבי, הסובר שבנזיקין שניהם חייבים? ועל כך **אמר רב פפא**: משנתנו מדברת לענין מיתה, **ודברי הכל** היא.

מתקיף לה רב זירא: ותו ליכא! וכי אין עוד אופנים בהם המכשיר מקצת נזק חייב כאילו הכשיר כל הנזק?⁽²⁰⁾

אך הגמרא דוחה: **אי** באת ליישב שהתנא שייר את החומרא של שור פסולי המוקדשין, **משום** ששייר חומרא של **דש בנירו**, אי אפשר לומר כן, כי **לאו שיורא הוא**, אין זה נחשב לשיור! **דהתנא**, שהרי שנינו כבר בברייתא, "חומר בשור, **שכן דרכו לילך ולהזיק**", וחומרא זו של "דש בנירו" כלולה אף היא בכלל חומרא זו, כי כל הסיבה שהיא נחשבת חומרא לעומת הבור היא בכך שהבור אין דרכו לילך ולהזיק, ולכן לא שייך בו היזק קרקע. ואם כן, לא נחשב שהתנא שייר חומרא זו. וחוזרת הקושיא, שאם נעמיד את הברייתא כרבי יהודה, יקשה, למה לא שנה התנא גם את החומרא של פסולי המוקדשים. אבל אם נעמיד כרבנן ניחא.

שנינו במשנתנו: **הכשרתי במקצת נזקו**, חבתי בתשלומי נזקו כהכשר כל נזקו.

ומביאה הגמרא ברייתא המפרשת מהו האופן אשר בזימון מקצת הנזק מתחייב בכולו:

תנו רבנן: הכשרתי מקצת נזקו, חבתי בתשלומי נזקו כהכשר כל נזקו, כיצד? מהו האופן שבהכשרת מקצת נזק מתחייב בכולו?

החופר בור עמוק תשעה טפחים, שאין בו כדי להמית, **ובא אדם אחר, והשלימו לעומק עשרה טפחים**. ועתה יש בו כדי להמית. **האחרון**, שהשלים את גובה העשרה טפחים, **חייב**, ומשלם נזק שלם, בין אם נפל שור והומת, או אם רק הוזק. וזהו "המכשיר מקצת הנזק", כי הוא חפר רק טפח אחד, ובכל זאת הוא חייב כאילו הכשיר את כל הנזק.⁽¹⁶⁾

והניחה הגמרא שהאחרון חייב בין במיתה ובין בנזיקין,⁽¹⁷⁾ ולכן היא מבארת:

הרבה מהראשונים נקטו להלן נא א שדין זה הוא דוקא בהשלים לבור י'. וראה כן בשו"ע סימן ת"י סעיף יג. ואולם בשיטמ"ק כאן ושם הביא ראשונים הסוברים שהדין כן גם במשלים לבור ט'.

ואם ראשון חפר בור י' והשני טפח נוסף ראה בתוס' בעמוד ב' ד"ה מאי קעביד דפטור וכן איתא ברבננו פרץ וברשב"א, וראה להלן נא א בתוס' שמשמע שחייב, ובגליון הש"ס שם.

19. רב פפא סבר שגם לענין מיתה מקרי שהאחרון הכשיר רק מקצת כי במציאות חפר רק טפח ולולי התשעה שהראשון חפר לא היה מיתה. **תוס' רבנו פרץ**. וראה עוד בהערות הבאות בשם ר ש"י.

20. קושייתו של רבי זירא ניתן לפרשה שהיא על הברייתא

דמשונה הוא שאין דרכו לדוש בנירו. וראה לעיל בדף ב א הערה 37 ו-45 בענין זה.

16. ולקמן נא א לומדים זאת מפסוקים [רש"י ותוס']. ובשיעורי ר' שמואל הקשה, דמשמע שהוא גזירת הכתוב בבור, ואילו במשנה משמע שזה הלכה בכל הנזיקין.

17. כי לענין מיתה כיון שעד עתה לא היה בו כדי להמית, לא נחשב שהאחרון הכשיר רק מקצת נזק, אלא האחרון עשה הכל, לכן הבינה הגמרא שאחרון חייב גם לענין נזיקין. **תוס' רבנו פרץ**.

18. נחלקו הראשונים אם דין זה נאמר רק כשאחרון השלים ל' או גם בחופר בור ח' ובא אחר וחפר טפח והשלימו לט'.